

La correcció d'informatius i programes a la ràdio

Oriol Camps

Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio

Oriol Camps Giralt (Barcelona, 1949) és llicenciat en filologia catalana per la Universitat de Barcelona. Ha treballat al diari *Avui* (com a corrector), al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (on va arribar a cap de la Secció de Tractament de Textos) i a Catalunya Ràdio (com a cap de la Unitat d'Assessorament Lingüístic). Col·labora com a docent amb la Universitat Oberta de Catalunya i amb el Col·legi de Doctors i Llicenciats. Ha publicat, entre altres, «Ensenyar a parlar» (ponència del 1990, publicada per Eumo el 1991), *Parlem del català* (Empúries, 1994), «Aspectes metodològics de la formació de locutors a Catalunya Ràdio» (comunicació del 1992 en col·laboració, publicada per Eumo el 1994).

Abans que res voldria dir una cosa que em sembla important i és que en aquesta sessió volia cedir el protagonisme als meus companys d'equip, perquè em semblava que era el que tocava, però per diverses raons no ha pogut anar així, i m'he hagut d'encarregar de presentar la ponència. Però sí que vull agrair per endavant un seguit de col·laboracions que he tingut dels companys, especialment de Concepció Colomina, Roser Claverol, Jordi Solé, Rafel Soler i Manel Pla.

Des dels primers temps de Catalunya Ràdio, aviat farà vint anys, l'equip de lingüistes, amb el curiós nom de UAL (Unitat d'Assessorament Lingüístic) es va preocupar de dotar l'emissora d'un llenguatge que respongués als models de la llengua parlada. D'alguna manera, es tracta de trobar la confluència entre les maneres més habituals de parlar, les que trobem en la conversa, en la gent que parla bé el català, i el gènere periodístic, que té unes exigències diferents, marcades sobretot per la tradició de la premsa escrita, que ha donat gèneres tan diferents com la notícia, el reportatge o l'article d'opinió, per dir-ne només uns quants.

A la ràdio hi trobem tota mena de llenguatges, caracteritzats pel tret comú que mai no disposen de cap referència visual, sinó tan sols auditiva. Això implica l'exigència d'una facilitat de comprensió sense la qual els oients es retirarien del nostre dial. Per tant, es busca d'una banda la comprensió immediata per la via auditiva i de l'altra complir les normes, sovint implícites, de cada gènere periodístic: no és el mateix la notícia que la tertúlia, l'entrevista o el comentari, la transmissió de competicions esportives (sobretot bàsquet i futbol) o, fins i tot, la presentació de música, la transmissió de concerts o els comentaris poeticopersonals d'un locutor que ens vol fer companyia a la matinada.

De tots aquests gèneres, el més controlable és el de les notícies, generals i d'esports. És més controlable perquè la base d'un tant per cent important d'aquests programes és la lectura de textos escrits. I aquí és on intervenim els lingüistes, corregint el text. No solament hem de procurar que sigui correcte, sinó que sigui adequat a la llengua oral, que mantingui les característiques de la llengua parlada.

Quan dic «correcte» vull dir que prenem com a referència el conjunt dels diccionaris publicats en l'àmbit de l'edició catalana i les gramàtiques que s'agrupen entorn de la gramàtica de Fabra del 1918 i la van seguint fins a la *Gramàtica del català contemporani*. És a dir, que hi ha un corpus; però és un corpus que no acaba de ser sistemàtic, un corpus que té llacunes, un corpus que de tant en tant exigeix prendre decisions aplicades al mitjà del qual estem regint el llenguatge. L'adequació a la llengua parlada implica també que seguim el llibre d'estil de Catalunya Ràdio, que té el títol d'*Orientacions lingüístiques* i que s'ha anat modificant al llarg d'aquests vint anys. Les prescripcions del llibre d'estil, d'una banda, tenen un caràcter conscientment reductor i selectiu respecte al bloc d'obres normatives i prescriptives, perquè és una subnorma que tria les formes que considerem més adequades al llenguatge del mitjà; i, de l'altra, en alguns punts ha d'anar més enllà de la gramàtica normativa general per proporcionar solucions que són «subnormatives» internes en els casos en què la norma general no és prou clara o no és prou satisfactòria.

Hi ha una fórmula de Josep Pla, referida a la llengua escrita, que és bastant contundent, i m'agradaria llegir-la. Diu: «És sempre més assequible i fàcil escriure coses confuses i enrevesades que escriure una llengua intel·ligible i normal.»¹ Feu-ne l'adaptació que us sembli a la llengua parlada. Per exemple: «És sempre més assequible i fàcil dir coses enrevesades i confuses que parlar una llengua intel·ligible i normal.» Per això és totalment justificable l'aplicació d'un control estricte en els espais d'elaboració col·lectiva, que donen la imatge del llenguatge del mitjà, i esperar que

1. Josep PLA, *Obra completa*, vol. XXXV, Barcelona, Destino, 1979, p. 242.

aquests tinguin una bona influència en els més personals i menys controlables *a priori*, on tan sols és possible escoltar i avisar dels errors un cop s'han comès.

Com he dit fa un moment, el gènere més controlable és el de les notícies. D'altra banda, la notícia continua sent el gran gènere periodístic: hi ha moltes paraules, girs i frases fetes que entren al llenguatge periodístic per la via de la notícia —ja que és el gènere que recull totes les novetats de qualsevol camp de l'actualitat. Així, sovint el gènere notícia és la font de lèxic i de maneres de dir d'altres gèneres periodístics, especialment dels comentaris i les tertúlies, on es reprenen les últimes coses que s'han dit, al Parlament o al carrer, per comentar-les i, per tant, s'introdueixen al llenguatge de la gent que està mantenint una conversa pública per la ràdio, en una tertúlia. Per tant, la correcció d'informatius té repercussió més enllà dels espais informatius, en els altres programes de la ràdio. És l'activitat principal de correcció en volum, i a partir d'aquesta es marquen també diferències a l'hora de corregir guions d'altres espais considerats de formalitat més baixa.

Dintre del conjunt de llenguatges de la ràdio, el gènere informatiu és el que utilitza un llenguatge més formal, en consonància amb l'exigència de credibilitat de les notícies. Amb tot, és una formalitat matisada per l'oralitat mateixa i per la recerca de proximitat amb l'oient, i pel fet que tot i la base escrita, sempre hi ha una part d'improvisació i d'interpretació del text, que no es limita a una lectura literal.

El que determina la formalitat és, per una banda, la mateixa voluntat de formalitat (que depèn del tipus de programa i també de l'espai en concret, i molt sovint del tema: no es pot tractar de la mateixa manera la notícia tràgica d'un assassinat que el comentari sobre una obra teatral còmica, encara que tots dos fragments pertanyin al mateix informatiu), i, per l'altra, les condicions en què es treballa: hi ha textos que s'enregistren i, per tant, s'hi pot primfilar (però no sempre es fa!); d'altres que es llegeixen en directe; d'altres que serveixen de base a una «interpretació» en què precisament es dissimula el fet d'estar llegint; i finalment a la ràdio hi ha tot de situacions en què simplement s'improvisa (ara bé, la situació en què s'improvisa també indueix un tipus de llenguatge diferent —pensem en la presentació d'un concert de música clàssica al Palau, o d'un concert d'Els Pets o de Sopa de Cabra: tots dos són presentacions de concerts, però el llenguatge que utilitzarà el locutor serà diferent, perquè les situacions són diferents— i també, probablement, les diverses situacions indueixen a uns errors diferents). Per posres, aquestes diverses situacions sovint es donen barrejades. En un informatiu de base llegida hi ha salutacions i enllaços entre notícies que són totalment improvisats; moltes vegades les intervencions des de les unitats mòbils o les dels corresponsals de les comarques es fan sense control previ i sovint sense un guió escrit, només potser una llista dels

temes que s'han de tocar, i per tant són fragments menys controlats que estan inserits dins un context que se suposa que és formal i controlat. En contraposició, en els programes de base improvisada s'hi poden introduir fragments llegits, i fins i tot gravats a partir d'un text prèviament corregit, amb música de fons i tot el que vulgueu. En conclusió, malgrat l'esquema que us comentaré tot seguit, no hi ha nivells purs. Però les tries conscients que es fan pensant en els àmbits més controlats influeixen en els espais menys controlats, que, d'altra banda, també reben altres influències incontrolables.

Un esquema d'aquests diferents espais i llenguatges podria ser el següent. Cal entendre que és un esquema referit a la ràdio, i que hi ha molt més llenguatge escrit que no es representa en aquest esquema: el destinat a la lectura individual i silenciosa de cada lector davant el paper, que segurament permet un grau encara més elevat de formalitat, que aquí no es representa. A més, vull assenyalar que formalitat i informalitat són més aviat dos pols entre els quals hi ha una mena de continuïtat, representat aquí per la gradació de grisos.

QUADRE 1

Relació entre nivells de formalitat i tipus d'espai radiofònic

	escrit	parlat	programes
formal	notícia	llegit en directe	informatius generals
	notícia	llegit en directe	informatius d'esports
	guió	gravat	reportatges, etc.
	guió	improvisat	magazins
	---	improvisat	transmissions/mòbils
informal	---		parlant amb els oients per telèfon

Aquest esquema, el podríem reduir a tres nivells teòrics de formalitat: un nivell de màxima formalitat que atribuiríem a les notícies, generals i d'esports, que pràcticament, excepte fragments molt curts, són tots controlats; després hi hauria un nivell de formalitat mitjà, que correspon a magazins; però en els magazins hi podem trobar tant entrevistes formals a polítics o científics com entrevistes a actors i a gent de l'espectacle, on el to del llenguatge és molt diferent de l'un a l'altre; finalment, hi ha un mínim nivell de formalitat que correspon a la majoria de programes improvisats. Amb tot, es demana que, per exemple, en una transmissió de futbol o de bàsquet, es respecti la mateixa terminologia que en els informatius d'esports.

Aquestes distincions permeten aplicar graus de correcció diferents segons el registre de cada programa. Per exemple, apliquem la distinció entre *per* i *per a* en la correcció del nivell més formal, de les notícies, i no l'apliquem en la correcció dels nivells menys formals, dels magazins. O, per exemple, utilitzem el datiu plural *els* en el nivell formal, i en canvi, no els corregim si diuen *els hi* en una improvisació.

Dels llenguatges aquí esquematitzats, la feina de correcció s'aplica als que es basen en una versió escrita, seguint tres nivells d'intervenció.

El primer consisteix a triar entre dues paraules, fins i tot entre dues paraules correctes, la que considerem més adequada per raons d'estil. Per exemple, entre *feina* i *tasca* triem *feina*. Busquem la paraula que s'acosta més al llenguatge corrent.

L'altra manera d'intervenir és no incidir sobre el text: hi ha dues paraules, però ens van bé totes dues, totes dues són adequades al registre, i no les toquem. Per exemple, entre *llavors* i *aleshores*, deixem dir el que vulguin.

Hi ha una tercera forma d'intervenir quan es plantegen dues possibilitats que tenen inconvenients totes dues per raons diverses: triar-ne una tercera. Per exemple, en el cas del doblet *disfrutar/gaudir*, procurem que no surti cap dels dos. Procurem que surti *aprofitar* o *viure* quan el verb té complement, i *divertir-se* o *passar-se-la bé* quan no té complement.

El conjunt del que es diu s'escolta en el que en diem «seguiment d'antena», que pot ser d'intensitats diferents segons els programes i les necessitats (des de tenir la ràdio posada mentre es corregeixen altres textos fins a dedicar una persona a només escoltar un programa). Aquesta escolta genera diversos tipus de comunicacions amb el locutor (des d'un avís ràpid quan ens trobem per l'escala o un missatge urgent de correu electrònic fins a informes d'un parell de fulls amb una llista d'observacions). Aquesta comunicació amb els locutors és una característica essencial de la nostra feina, en el sentit que la millora del llenguatge del mitjà depèn en gran manera de la nostra capacitat de relacionar-nos amb el col·lectiu dels que parlen, de fer-nos sentir com uns col·laboradors de la seva feina de comunicació més que no pas uns censors del llenguatge.

Bé, fins aquí la descripció del nostre camp de treball i dels plantejaments de partida.

La correcció prèvia de textos que s'han de llegir té en compte sobretot tres aspectes: 1) la construcció sintàctica; 2) la tria lèxica i de fraseologia, i 3) la previsió de problemes fonètics. Repassem aquests tres aspectes.

1. La construcció sintàctica

1.1. *Ordre de la frase*

El primer que ens interessa és el respecte a les característiques estructurals de la llengua parlada: primer de tot, la recomanació de respectar l'ordre neutre de la frase (subjecte, verb, complements; verb i subjecte / complement directe en les esdeveniments),² que és el que predomina en les notícies. Però, al costat de l'ordre neutre, també cal defensar l'ús dels recursos genuïns de la llengua parlada per alterar-lo quan cal,³ sigui per exigències del gènere informatiu, sigui pel mateix descabdellament del discurs.

Les notícies es redacten habitualment a partir de les famoses «sis preguntes»: *qui, què, com, quan, on i per què*, a les quals se solen afegir també les preguntes sobre *quants i quins*. En teoria es podria començar a redactar per qualsevol d'aquests punts; però en realitat aquesta afirmació s'ha de matisar. Si bé la llengua col·loquial té tendència a començar les frases amb el complement de temps o de lloc, en l'estil de les notícies aquests complements només es diuen en primer lloc si es considera que tenen una gran importància, o si serveixen per lligar una notícia amb l'anterior; si no és així, els complements de temps i de lloc se situen més endavant de la frase, i es procura començar per un nombre (*quants*), si és possible, o bé per un nom conegut (*qui*), que serveixen per cridar l'atenció de l'oient o per situar ràpidament la notícia. D'altra banda, en el gènere de les notícies s'estalvien al màxim els perquès, excepte que es puguin deduir directament de les paraules dels protagonistes.

D'altra banda, el discurs està format per un seguit de temes que es van succeint, i sovint no segueixen l'ordre sintàctic neutre de les frases, sinó que es van descabdellant seguint la ja antiga noció de l'encadenament *tema-remà*: del que ja és conegut, al que és nou, que passa a ser conegut i es converteix en la base d'una nova afirmació, i així successivament. Aquesta successió de temes requereix una col·locació dels elements de les frases que permeti aquest descabdellament.

Seguint el comportament habitual de la llengua parlada, el criteri de la UAL ha estat sempre evitar les frases en veu passiva, sobretot la passiva amb el verb *ser*, que és pràcticament absent de la llengua col·loquial. El recurs habitual és el desplaçament de complements, que està condicionat a la tematització de l'element desplaçat.

2. *Orientacions lingüístiques*, § 123-125.

3. *Orientacions lingüístiques*, § 126-131.

Mirem, si us plau, els exemples. El primer que us he posat és una mena de col·loquial inventat:

1. Aquest matí hi ha hagut soroll a Girona. Es veu que els estudiants han avançat la manifestació contra la Llei de qualitat perquè no coincideixi amb el dia de Sant Narcís. Eren una bona colla, tu; em recordava els nostres temps...

Això seria una conversa sobre un tema, que a continuació es presenta en forma de notícia, que comença per un número:

2. Uns quatre-cents estudiants s'han manifestat avui [22/10/2002] a Girona en contra de la Llei de qualitat de l'ensenyament, que prepara el govern del PP. La Plataforma Revolucionària d'estudiants ha avançat una setmana la manifestació convocada pels sindicats, perquè el dia que s'havia de fer, dimarts que ve, dia 29, és Sant Narcís i és festa local a Girona. Ho ha explicat una portaveu de la Plataforma convocant, Alèxia Cuyàs:

[TALL de veu]

La manifestació ha durat poc més d'una hora i hi han participat alumnes dels centres públics de secundària de la ciutat de Girona.

Els sindicats han convocat una protesta a tot Catalunya pel mateix motiu dimarts vinent.

(Quants, quins, què; quan, contra què... Segueixen les explicacions complementàries que serveixen per aclarir les circumstàncies de la notícia, fins a arribar al marc en el qual es fa la manifestació.) L'ordre de la notícia ens obliga a posar els elements de la frase en un ordre diferent del que posaríem si estiguéssim conversant. Hi ha, doncs, una tensió entre dos pols: el pol d'acostar-nos a la llengua parlada, per una banda, i el pol d'atenir-nos a les exigències del llenguatge informatiu per l'altre. I fer-ho amb els recursos habituals de la llengua parlada. El mateix passa en l'exemple número 3, on fixeu-vos que també comencem per una quantitat («Vint-i-quatre milions d'euros fins a l'any 2010»), i ara que hem impressionat el públic, podem continuar:

- 3a. Vint-i-quatre milions d'euros fins a l'any 2010. Aquesta és l'aportació pressupostària al Pla de Desenvolupament del barri de la Mina que ha aprovat avui el Govern de la Generalitat.

A continuació podríem dir: «El Consorci del Barri gestionarà els diners...». Però el tema que tenim sobre la taula són precisament els diners; per tant, els posem en primer lloc de la frase, i aprofitem la posició remàtica de *El Consorci del Barri* per penjar-hi una frase de relatiu que acaba de donar informació sobre quines institucions hi estan representades:

- 3b. Els diners els gestionarà el Consorci del Barri, on també estan representats els ajuntaments de Sant Adrià de Besòs i de Barcelona.

Això és un exemple de desplaçament amb tematització. En el número 4 tenim un complement de lloc anteposat, amb duplicació pronominal a continuació, com es faria en la llengua parlada corrent:

4. Al Poble Espanyol s'hi han instal·lat quatre escenaris: un estarà dedicat a les bandes i als discjòqueis; un altre serà per a grups de pop i rock independents; un tercer acollirà les propostes estatals sorgides fa poc i el quart acollirà...

Se suposa que això es podria construir «Al Poble Espanyol s'han instal·lat...», però en la mesura que considerem que el lloc on s'instal·la una cosa és un complement fort del verb *instal·lar*, es fa necessària la duplicació pronominal.

Al número 5 hi trobem una frase que ens ha arribat al revés, però que l'hauríem de corregir, és a dir:

5. Avui dia, a la Universitat de Bolonya estudien 100.000 alumnes, cosa que ha donat una gran projecció internacional a la ciutat.

És una frase que sona estranya en la llengua parlada, perquè aquest *estudiar* és un verb que requereix dir on, o què; com que aquí la notícia que donem és la quantitat d'estudiants que hi ha a la Universitat de Bolonya, que apareix tematitzada, ens hi fa falta el pronom adverbial *hi*.

L'exemple número 6 està al límit, perquè teòricament al començament de les notícies, nosaltres mateixos ho tenim posat a les *Orientacions*,⁴ no hi hauria d'haver un desplaçament de complement, sinó una passiva. Perquè la passiva és remàtica de punta a punta de la frase, i perquè si no s'ha parlat del tema anteriorment és difícil de tematitzar un element concret de la frase. Tot i això, en casos com aquest en què

4. *Orientacions lingüístiques*, § 130.

tenim el nom d'una persona coneguda, que ha ocupat diversos càrrecs a l'Administració, recentment, i per tant és una persona que només amb el nom ja tematitza, és possible d'acceptar:

6. L'exministre Juan José Lucas l'han escollit aquesta tarda nou president del Senat, en substitució d'Esperanza Aguirre. En el seu primer discurs com a president d'aquesta cambra, Lucas ha dit que NO es poden confondre les autonomies amb el poder sobirà.

El que es podria fer, però no us asseguro que ens ho entonin, és posar-hi una coma (vet aquí un altre problema: la utilitat real de les comes).

Aquí hi hauria a més a més un problema de lèxic: aquest *escollir* el canviariem per *elegir*, perquè és una tria que es fa per elecció, i per tant aquí hi ha un punt de llenguatge tècnic. I una cosa que no tocaríem, però us l'explico perquè hi és, és aquest NO en majúscula, que se sol deixar així per no descuidar-se'l al moment de llegir: perquè si traiem el NO canviem el sentit de la frase. Per tant, aquests NO els deixem en majúscula, perquè és una manera de cridar l'atenció del locutor que ho llegirà.

L'exemple següent es podria donar en una situació d'improvisació total:

- 7a. I el programa, l'acabarem parlant de bolets.

Però en una situació escrita, de preparació, com era en aquest cas, en el sumari d'un programa, l'hauríem de corregir. Perquè el que hi havia abans no parlava del programa, i per tant no teníem el programa tematitzat, excepte pel fet que estàvem fent el sumari. És excessiu, doncs, desplaçar el complement, i és prou còmode i pràctic dir:

- 7b. I acabarem el programa parlant de bolets.

Sempre, el problema són les condicions en què es fan aquests desplaçaments: la condició ha de ser que es pugui considerar tematitzat aquest element. A l'hora de corregir el problema és fins a quin punt podem considerar que hi ha tematització o no.

Al número 8 hi ha una tematització que afecta un relatiu:

- 8a. El pilot de Lleida EMILI ALSAMORA ja ha pres contacte amb el circuit de Le Mans, on aquest cap de setmana s'hi disputarà el Gran Premi de França, la quar-

ta prova del Mundial de 250 centímetres cúbics, on el lleidatà intentarà millorar el tercer lloc aconseguit fa dues setmanes a Jerez.

És com si el relatiu s'apliqués sobre una frase ja tematitzada. Com si la frase de base a la qual s'aplica la relativització fos «A Le Mans, aquest cap de setmana s'hi disputarà...» Aleshores, es relativitza *Le Mans*, i es converteix en *on*; però el *s'hi* que hi havia a la frase original es queda a la de relatiu. El que sí que corregiríem seria el segon *on*, però simplement per evitar la repetició. La millor solució és eliminar el relatiu. Es tanca la frase amb un punt, i a continuació s'hi juxtaposa la frase que havia estat de relatiu:

- 8b. El pilot de Lleida EMILI ALSAMORA ja ha pres contacte amb el circuit de Le Mans, on aquest cap de setmana s'hi disputarà el Gran Premi de França, la quarta prova del Mundial de 250 centímetres cúbics. El lleidatà intentarà millorar el tercer lloc aconseguit fa dues setmanes a Jerez.

El nom de l'Emili Alzamora no s'escriu tal com figura a l'exemple, però com que sí que es pronuncia «alsamora», ens convé mantenir-hi la essa, perquè si hi posem una *z* no sabem si ens pronunciaran «alzamora», amb essa sonora, o «althamora», com si fos una *z* castellana. La solució més pràctica és alterar l'ortografia en favor de la pronúncia.

I acabant amb el tema dels relatius, tenim la frase número 9, en què hi ha un relatiu incorrecte, que corregim sempre, és a dir, la combinació de preposició, article i conjunció *que*, amb el problema afegit d'un desplaçament de complement amb duplicació:

- 9a. ...festival de teatre alternatiu que es prolongarà fins dissabte i en el que hi participen vuit companyies.

La solució podria ser «en què hi», però tindríem el problema de la contigüitat entre un relatiu culte, *què* i el pronom adverbial *hi*; podríem prescindir del pronom adverbial, però potser dubtaríem de si el *què* es refereix al *festival* o al *dissabte*; la millor solució és posar-hi un punt i prescindir del relatiu:

- 9b. ...festival de teatre alternatiu que es prolongarà fins dissabte. Hi participen vuit companyies.

Seria la solució que ens donaria un resultat més acostat a la llengua parlada. Fins aquí algunes qüestions relatives a l'ordre de la frase.

1.2. *Infinitius*

Unes altres construccions que solem corregir són les estructures de control amb infinitius dependents de verbs de dir, perquè no ens les trobem a la llengua parlada espontània. Frases per l'estil de la que trobem a l'exemple 10:

10. Espanya ja no bloqueja l'ingrés d'Eslovàquia a la UE. Diu haver rebut garanties.

Aquest «diu haver rebut» és impropï de la llengua parlada i ho canviem per «diu que ha rebut». Tant en aquest cas, com en el següent, que diu:

- 11a. El president assegura tenir plena confiança en l'entrenador.

És una construcció que es troba sovint en el periodisme en castellà. Nosaltres la corregim i hi posem el verb en forma finita:

- 11b. El president assegura que té plena confiança en l'entrenador.

És a dir, canviem aquests infinitius per una forma finita del verb. El problema, en aquestes construccions, es planteja quan parlem de fets. Per exemple, la frase:

12. L'atleta diu córrer més que ningú.

Si l'atleta ho afirma com un fet, ens sona estrany, i ho canviaríem per «admet que corre»; en canvi, si és una suposició i no l'afirmació d'un fet, com en l'exemple número 13, l'acceptaríem:

13. L'atleta admet córrer amb el dorsal blau si ho fa tot l'equip.

Però quan es tracta del verb *voler* (i sinònims), com en el cas del número 13, és una frase perfectament normal, que hauríem pogut sentir dir a l'àvia:

14. L'atleta vol ser el millor de la seva especialitat.

Un altre punt d'infiniutius que solem corregir són aquestes frases que la *Gramàtica del català contemporani* anomena d'«infiniutiu metadiscursiu».⁵ Aquestes que diuen, per exemple:

15. I res més; només dir que hem arribat al final del programa...

La GCC també diu que és un tipus de frase creada a la ràdio, però nosaltres procurem que no es digui; el problema és que en realitat es diu, sobretot en la improvisació. Finalment, també ens semblen estranyes les interrogatives en infinitiu del tipus:

16a. Parlem de com tenir cura dels ulls a l'estiu.

Preferim dir:

16b. Parlem de com s'ha de tenir cura dels ulls a l'estiu.

Però, vaja; tots nosaltres llegíem la revista *Com ensenyar català als adults...*

1.3. *El temps a la ràdio*

1.3.1. Els temps verbals

Comparat amb el temps en els gèneres de ficció, que relaciona els diversos esdeveniments que ocorren en la narració (és a dir, és un temps intern de la narració), als informatius el temps és compartit entre els locutors que hi intervenen i els oients. Per exemple, la frase amb què s'obre la segona hora del Catalunya Matí:

17a. Hola, bon dia a tothom. Són les set en punt del matí d'avui, divendres, dia 4 d'octubre de l'any 2002.

El locutor està declarant que comparteix el rellotge i l'actualitat amb els oients i, per tant, això implica tota la construcció dels temps verbals de les notícies que ens presenten ell i els seus companys d'equip. El mateix fet de compartir l'actualitat, és a

5. GCC, § 20.5.4, p. 2452.

dir el present, implica que les notícies es construeixen sempre des del punt de vista més immediat. Com a tots els mitjans, però a la ràdio encara més, perquè compartim el present en directe. El punt de vista des del qual es mira la notícia és l'última cosa que ha passat. A més, es procura acostar al màxim la notícia a l'oient, i això crea alguns problemes. Reprenem l'exemple 16. Comença situant el dia i l'hora, i a continuació enuncia el tema del dia: «Punt final al debat de política general...» I a continuació, com que som al matí i hem canviat de dia, ha de començar a parlar en perfet: «La Resolució *que es va aprovar* parla de...» Sempre hi ha aquesta diferència entre les resolucions, acords, declaracions, etc., que són vigents en el moment actual, i el moment precís en què es van promulgar o dir, que sempre és anterior, i en el cas dels informatius del matí sempre és ahir, perquè no hi ha declaracions d'aquest matí, si no és que hem despertat el ministre o el conseller just abans de l'informatiu perquè ens digui alguna cosa; si no l'hem pogut gravar de bon matí, totes les declaracions són d'ahir. Però, en canvi, les declaracions continuen sent vigents; per tant, «la resolució que es va aprovar *parla* d'aquesta possibilitat de cara al 2004». I l'editor continua comentant que tothom ha quedat satisfet... Fixeu-vos que tot són indefinits, perquè tot ho estem dient, en realitat, en el present; estem descrivint l'actualitat.

- 17b. Hola, bon dia a tothom. Són les 7 en punt del matí d'avui divendres dia 4 d'octubre de l'any 2002. Punt final al debat de política general amb la reforma de l'Estatut com a tema estrella.

La Resolució que es va aprovar parla d'aquesta possibilitat de cara al 2004, o sigui de cara ja a la pròxima legislatura. Per cert, que tothom ha quedat satisfet de com ha anat el debat. Això també passa quan es fan valoracions dels resultats de les eleccions, que tothom intenta veure el got mig ple. En aquest cas, la valoració de satisfacció general l'hem d'atribuir al fet que tot just ara comença una llarga pre-campanya. Una llarga pre-campanya que s'obre amb polèmica de bandera inclosa. Aznar diu que la polèmica és ridícula i Mas que és una provocació.

Potser l'últim que calia destacar és que la «pre-campanya» manté el guió. Un problema que tenim amb això dels guions. Si traiem el guió, potser ens acabaran llegint [prəkəm'paɲə]. A vegades ens plantejem si realment es vol que acabem llegint-ho així; però com que de moment encara considerem que la pronúncia correcta és [prəkəm'paɲə], doncs hi deixem el guió i no passa res. No passa res perquè no hem d'ensenyar; això és una altra qüestió, o una sort que tenim nosaltres: com que no hem d'ensenyar els textos, podem fer petites «trampes» d'aquestes.

Els temps verbals en les notícies tenen el punt delicat que representa el canvi oficial de data, a les dotze de la nit, que no sol correspondre amb l'hora d'anar a dormir de molts oients, i això implica que no podem passar a dir «ahir» a partir de les zero hores. No podem dir «ahir a l'hora de sopar», perquè els oients es pensarien que parlàvem d'abans-d'ahir. Hem d'esperar que ja sigui «ahir» per a una majoria d'oients; és a dir, que hi hagin dormit entremig. La solució és una mena de truc: entre les zero hores i les cinc de la matinada no es diu «ahir» ni «avui», sinó, per exemple, «aquest dimecres (que seria *ahir*) / aquest dijous (que seria *avui*)». D'aquesta manera podem mantenir durant la nit la distinció entre un dia i l'altre sense haver de dir *ahir* i *avui*. Procurant que els temps verbals no ens traeixin massa. L'avantatge de posar-hi el demostratiu *aquest* és que podem continuar construint en present i en indefinit, i per tant mantenim la notícia a prop del moment que l'estem dient. Al número 18 hi podem veure un exemple de l'ús d'«aquest dilluns», i també l'ús del futur per a les accions que corresponen al dia d'avui, però més tard de l'hora en què parlem:

18. El ministre de Treball, Eduardo Zaplana, exposarà aquest dilluns als dirigents de la UGT i Comissions Obreres les rectificacions que està disposat a fer sobre el decret que reforma les prestacions sobre l'atur.

Els sindicats ja han advertit que acudirán a la reunió amb el ministre a escoltar només una proposta de modificació seriosa. [TALL de veu]

Si bé el Govern central manté que qualsevol modificació del decret no suposarà canviar l'esperit de la reforma, Eduardo Zaplana ja ha avançat la disposició de l'executiu popular d'impulsar a través del tràmit parlamentari alguns canvis.

El secretari general de CCOO, José María Fidalgo, ja ha advertit el ministre que esperen una rectificació a fons del decret. [TALL de veu]

Zaplana, per la seva part, ha demanat als sindicats un exercici de flexibilitat i d'esforç per acostar posicions.

Passem al número 19, on tenim una d'aquestes desgraciades notícies que s'han de dir cada dilluns al matí, que és la de quantes persones han mort durant el cap de setmana a la carretera. L'estructura és la de sempre: comencem per una quantitat, «set persones», i utilitzem el verb en indefinit. Exactament com quan fem el balanç de l'exercici, que sol ser cap al març, i diem «aquest exercici ha anat bé»; o com quan diem «la collita d'aquest any ha estat bona», encara que faci ja uns mesos que es va acabar. La presència del demostratiu *aquest* en el complement de temps és el que per-

met construir en indefinit. Però quan hem de detallar en quin moment ha passat cada accident, hem de recórrer al perfet, fins que arribem a «aquest diumenge» (que hauria pogut ser «ahir», però utilitzem la fórmula habitual *aquest* + DIA DE LA SETMANA), que ens permet tornar a l'indefinit. Tanquem la notícia amb un balanç, en indefinit, de tot el cap de setmana:

19. Set persones, la majoria motoristes, han mort aquest cap de setmana a les carreteres catalanes, segons fonts del Servei Català de Trànsit. Divendres va morir un home a Badalona quan el vehicle va sortir de la via i es va encastar contra una paret. També va morir un motorista a l'altura de Sant Vicenç dels Horts. Dissabte va morir un home en un accident entre dos ciclomotors a Castellbell i el Vilar i un altre, a les comarques de Girona. Aquest diumenge un motorista ha mort a Badalona quan el conductor d'un turisme que anava begut ha xocat contra cinc motocicletes. Poc després n'ha mort un altre a Sant Feliu de Buixalleu i un altre a l'altura de Viladecans. A l'Estat espanyol, vint-i-vuit persones han perdut la vida en vint-i-vuit accidents de trànsit entre divendres i aquest diumenge.

L'exemple 20 està en la mateixa línia. Aquesta notícia hauria pogut anar al revés. Hauria pogut començar dient: «Ahir, el franc tirador de Washington va matar...»; però, és clar, començaríem per un «ahir» i consegüentment un perfet. Què es fa? S'agafa l'última perspectiva sobre la notícia, que és que la policia el busca. Segueix un balanç en indefinit: «fins ara, ha matat...» i finalment una notícia puntual situada al dia d'ahir, necessàriament en perfet:

20. La policia dels Estats Units busca un franc tirador que ha creat un estat de psicosis als voltants de Washington; fins ara ja ha matat sis persones en diversos tirotejos indiscriminats. L'últim va ser ahir, quan va ferir greument un nen de tretze anys a qui va disparar quan entrava a l'escola.

El mateix cas referit a les reunions del *lehendakari* Ibarretxe, en el número 20. Hi ha un titular sense verb, «Primeres reunions...» i després els verbs en el temps que correspon: «Ahir es va entrevistar [...] avui parlarà...»:

21. Primeres reunions del *lehendakari* Ibarretxe amb els agents socials d'Euskadi per exposar-los la seva proposta sobiranista. Ahir es va entrevistar amb els sindicats ELA i Comissions Obreres i avui parlarà amb ENBA i ENHE. De mo-

ment només Comissions s'hi ha pronunciat: diu que qualsevol iniciativa d'aquest tipus requereix consens i respecte a la pluralitat.

1.3.2. Formes tradicionals dels complements de temps

En relació amb els complements de temps hi ha una altra qüestió que ens interessa remarcar i és que hi ha complements de temps que tenen una forma tradicional de dir-ho, per exemple, *dijous que ve* o *dijous passat*, que sovint arriben a les notícies amb altres formes: «el pròxim dijous» o «el passat dijous»... Procurem mantenir les formes tradicionals sempre que es pugui. Sempre que sigui *dijous que ve* o *dijous passat*, o *la setmana que ve*. Però quan hi comença a haver plurals ja no tenim fórmula tradicional i hem de dir «les pròximes setmanes» o «les pròximes hores» —o «les immediates hores», com diuen els meteoròlegs. També procurem que l'adjectiu *passat* o *vinent*, referit a dies, setmanes o temporades, etc., vagi darrere el nom; però preferim dir «l'última jornada» més que no pas «la jornada passada».

1.3.3. «Després que...»

I un altre complement de temps que ens ha portat molt de soroll, perquè està poc tractat, és el que es construeix amb la locució conjuntiva *després que* seguida de verb en forma finita. L'abundància d'aquesta construcció en l'estil de les notícies es deu en bona part a la intenció d'evitar donar interpretacions, perquè sovint aquests complements temporals serveixen per encobrir *perquè*: quan CCOO es retira de la negociació *després que* li han dit que no, qualsevol persona del carrer diria *perquè*; però el periodista ha de dir *després*, perquè dóna un fet darrere l'altre i no dóna interpretacions. La construcció tradicional seria *després de* + INFINITIU. Però aquí hi ha un problema: la construcció *després de* + INFINITIU requereix que el subjecte de la subordinada temporal sigui el mateix que el de la principal. Però sovint en les notícies no va així. Sovint hi ha una reacció d'algú davant una cosa que ha fet un altre, i això no es pot construir amb *després de* + INFINITIU: «Després de dir-li que no, CCOO es retira...» Interpretaríem que CCOO ha dit que no a un altre abans de retirar-se. I aleshores el que es fa és passar al *després que*. Nosaltres hem procurat, tradicionalment, posar aquestes frases en indicatiu i no en subjuntiu: per tant, a l'exemple següent, canviaríem «s'hagi vist» per «s'ha vist»:

22. Aquesta és la segona entrevista del *lehendakari* amb partits polítics, després que al matí s'hagi vist amb dirigents d'Ezker Batua, soci minoritari al Govern basc.

Però això es pot fer sempre que ens referim a fets. Al moment que ens referim a suposicions o a pressuposicions, com seria en l'exemple 23, que és una pressuposició i no un fet, és difícil de posar-hi un indicatiu:

23. Vint-i-cinc anys després que Luke Skywalker preguntés a Obi Wan Kenobi sobre la Guerra dels Clons a *La Guerra de les Galàxies* original, ara rebatejat *Episodi IV*, George Lucas dedica tota una pel·lícula a explicar-ho.

La GCC, que toca aquesta construcció en més d'un punt,⁶ en dona una possible explicació: «l'indicatiu sol tenir implicació factual (el parlant pressuposa la veridicitat de la subordinada) i el subjuntiu no»;⁷ d'altra banda, «mentre l'ús de l'indicatiu manté un sentit essencialment temporal, amb el subjuntiu es destaca la connexió causal entre la subordinada i la principal [...]. A més, quan l'oració va en subjuntiu, el contingut de la subordinada té un clar valor temàtic, és a dir, d'informació vella o pressuposada».⁸ A més, el subjuntiu permet una certa imprecisió pel que fa al moment a què es refereix el complement.

L'últim complement de temps a què em vull referir és el que representa la construcció amb el verb *portar* + *x temps* + VERB NO FINIT, que té un cert sentit acumulatiu. Habitualment la substituïm per altres solucions, especialment amb el verb *fer*, no sense una certa incomoditat pels canvis que cal introduir en el conjunt de la frase.

- 24a. Vint immigrants han estat expulsats de Catalunya en el que portem d'any.

Ho canviariem per:

- 24b. Vint immigrants han estat expulsats de Catalunya durant aquest any.

6. GCC, § 25.2.4.2, p. 2851-2853, i § 26.1.3.1, p. 2897-2900.

7. GCC, § 26.1.3.1, p. 2899.

8. GCC, § 25.2.4.2, p. 2852.

2. La tria lèxica i de fraseologia

A continuació tenim uns quants exemples relatius a la tria lèxica i de fraseologia, en què s'ha de procurar que el resultat no sigui ni massa literari ni massa vulgar. A l'exemple 25 hi tenim, d'una banda, la *manca* de concreció, que tendim a canviar per *falta*, i d'altra banda l'expressió «no van dubtar a escridassar Macias», que segurament tindria entre vosaltres una acceptabilitat alta, almenys la va tenir entre el meu equip quan els ho vaig preguntar; però que no surt en cap diccionari català ni al *María Moliner*, i, en canvi, sí que es troba al *Cambridge Word Selector*,⁹ traduïnt de l'anglès *don't hesitate to ask* ('no dubteu a preguntar'). Sembla que és, doncs, un calc de l'anglès. També podria ser una innovació acceptable...

25. Els veïns volen que es comencin de manera immediata les obres d'un segon tram d'aquesta carretera i davant la manca de concreció de l'Administració, ahir no van dubtar a escridassar Macias.

El número 26 és curiós perquè diu que la Festa de la Verema i el Vi «ha creat» un premi pel raïm:

- 26a. La Festa de la Verema i el Vi ha creat un premi pel raïm de millor qualitat en un concurs que se celebrarà durant la propera edició, que tindrà lloc entre els dies 12, 13 i 14 d'octubre.

Una festa crea un premi? Potser és una mica exagerat considerar que una festa és capaç de crear un premi. Ho corregiríem per «dins la festa [...] s'ha creat...», sobretot si no sabem qui ha creat el premi (en realitat, ens arriba la notícia així i no tenim cap antecedent). «Un premi pel...» no està bé, però no hi posaríem «per al» sinó «al». Ens fa una certa angúnia l'ús excessiu del verb *celebrar*, de manera que el substituiríem per «es farà», encara que *celebrar* no és incorrecte; però ens sembla més adequat «es farà». *Proper* ho solem canviar per *pròxim*, de gran tradició llatina, per si algú no se'n recordava; i tampoc no ens sembla adequada la locució *tenir lloc*. Vet aquí com podria quedar un cop corregit:

9. *Cambridge Word Selector anglès-català*, Cambridge University Press, 1995, p. 232.

- 26b. Dins la Festa de la Verema i el Vi s'ha creat un premi al raïm de millor qualitat, en un concurs que es farà durant la pròxima edició, que serà els dies 12, 13 i 14 d'octubre.

Al número 27 hi ha «L'accident s'ha produït». Procurem evitar aquest verb perquè considerem que és un tòpic periodístic fer-lo servir per a tot. En la mesura que es pot, i si el context ho admet, hi posem *passar*: «L'accident ha passat, segons els Mossos d'Esquadra...» Més avall hi trobem «col·lisionar», que no és correcte; però *col·lidir* sona massa savi, i preferim *topar* o *xocar*. Finalment, dins d'aquest mateix exemple, hi ha el verb «es desconeix». També el solem corregir. Hi solem posar «no se sap». Per una banda, per acostar-nos a la llengua parlada; i, per l'altra, perquè procurem respectar la distinció entre *saber* i *conèixer*. *Conèixer* requereix que el complement directe sigui o una persona o un tema amb el qual tenim molta assiduïtat; en canvi, *saber* serveix per a aquelles coses que *sabem* en un moment puntual, com les notícies.

- 27a. Dues persones han mort en un accident de trànsit aquest migdia a l'eix Transversal, a l'alçada de Sant Julià de Vilatorrada, a Osona. L'accident s'ha produït, segons els Mossos d'Esquadra, quan el turisme on viatjaven les dues víctimes estava fent un avançament i ha col·lisionat frontalment contra un camió. El turisme tenia matrícula de Girona, però encara es desconeix la identitat dels dos ocupants, que han mort a l'acte.

L'exemple, doncs, quedaria així:

- 27b. Dues persones han mort en un accident de trànsit aquest migdia a l'eix Transversal, a l'alçada de Sant Julià de Vilatorrada, a Osona. L'accident ha passat, segons els Mossos d'Esquadra, quan el turisme on viatjaven les dues víctimes estava fent un avançament i ha topat frontalment contra un camió. El turisme tenia matrícula de Girona, però encara no se sap la identitat dels dos ocupants, que han mort a l'acte.

Una altra solució que vam trobar i utilitzem és la que es troba al final de l'exemple següent:

28. El franc-tirador de l'àrea de Washington podria haver tornat a actuar. Les autoritats nord-americanes investiguen si aquest home és l'autor del tret que

ha acabat amb la vida d'una persona en una benzinera de Manassas. El franc-tirador ha fet fins ara sis morts i dos ferits de gravetat.

La solució de «fer morts» l'havíem discutit, però la fem servir habitualment. Es tracta d'un sentit causatiu del verb «fer».

I en el punt 29 hi ha un altre aspecte d'aquests que solem corregir: procurem evitar el verbs *patir* i *sofrir* en aquests contextos, sobretot en el cas de les malalties, que és molt fàcil de resoldre, perquè quan una persona «pateix» una malaltia, es diu que «té» la malaltia, tant si «té la grip» o «un refredat», com si «té càncer». En el cas del número 29, que diu «van patir un delicte» ho canviariem per «van ser víctimes de»:

- 29a. La majoria de delictes van baixar a les comarques de Lleida l'any 2001 respecte al 2000, i l'índex de persones que van patir algun delicte a les comarques de la plana de Lleida és del 11,74 per cent, i del 13,28 a Lleida ciutat.
- 29b. La majoria de delictes van baixar a les comarques de Lleida l'any 2001 respecte al 2000, i l'índex de persones que van ser víctimes d'algun delicte a les comarques de la plana de Lleida és del 11,74 per cent, i del 13,28 a Lleida ciutat.

O, per exemple, una frase típica amb el verb *patir*:

- 30a. El jugador ha patit una ruptura fibril·lar a la cama dreta.
- 30b. El jugador s'ha fet una ruptura fibril·lar a la cama dreta.

Hi substituïm *ha patit* per *s'ha fet*. La paraula *fibril·lar* és l'única que hi ha per dir això, i la gent acaba entenent-la. D'alguna manera, aquest tecnicisme es contradiu amb la intenció de buscar una llengua molt planera; però en el cas de la medicina ens trobem molt sovint que no hi ha més remei que dir els noms de les malalties tal com són, i, si convé, explicar-los a continuació.

Si per «formal» s'entén «poc habitual», aquestes correccions rebaixen la formalitat; però, en contrapartida, fan que el llenguatge de la ràdio sigui més pròxim al dels oients. Per això ens sembla interessant fer-les.

3. Previsió de problemes fonètics

En la correcció prèvia de textos que han de ser llegits, és important preveure els problemes fonètics que poden sortir en la lectura. Al començament, quan corregíem sobre paper procuràvem embrutar poc el text, per no posar-hi massa entrebancs, i toleràvem les faltes ortogràfiques que no representaven un problema en la lectura; però actualment, que corregim amb ordinador, corregim també l'ortografia, i procurem que els locutors s'acostumin a llegir bé a partir de textos ben escrits. Ara bé, ja hem assenyalat més amunt (en relació amb els exemples 8 i 17) que en alguns casos convé alterar l'ortografia en favor de la pronúncia.

Si ja hem vist que això es fa en relació amb algun nom català, encara més en el cas dels noms estrangers, que sovint s'escriuen amb una mena de transcripció fonètica que en permeti una lectura segura. Però no es tracta d'utilitzar l'AFI, ni cap recurs estàndard, sinó les mateixes lletres de l'alfabet. Per exemple, l'entrenador del Barça es diu Louis van Gaal. Però en els textos interns de la ràdio se sol escriure «Luí fan Khaal». Procurem que la transcripció de l'aspirada no sigui una *j*, a la castellana, perquè això és incongruent amb el català i perquè ja ens ha donat algun disgust: un redactor va escriure «Mijail Garbatxóv» («perquè així ho entenc millor»); però un company seu va llegir el text sense saber-ne el «truc», i quan es va trobar davant una *j*, la va llegir a la catalana: és clar! Altres noms: «Milóssevix» per *Milosevic*, «Kóssovo» per *Kosovo*, «Nobèl» per *Nobel*, «Matié» per *Mathieu*, «èuru» per *euro* (només si estem segurs que el locutor serà oriental; si no, val més escriure-ho ortogràficament).

Aquesta qüestió de la pronúncia dels noms estrangers ens ha portat a confeccionar un seguit de llistes, consultables informàticament, de noms de polítics, de ciutats, d'esportistes i clubs, de músics i orquestres... La més elaborada és aquesta darrera, que ja té més de mil noms. L'inconvenient d'aquestes llistes és que només les consulten els que tenen dubtes, o els que se'n plantegen a temps. Els altres es troben amb el nom escrit al paper, i l'han de dir en directe: d'aquí ve la utilitat de preveure els problemes en la correcció. Les llistes també ens ajuden a recordar com s'han de dir els noms a l'hora de corregir-los, per escriure'ls de manera que en facilitem la lectura correcta. Però no sempre és possible: com alterariem el nom de José Saramago perquè el llegeixin amb una *j* portuguesa, que és igual que la catalana? La imatge del nom en castellà s'imposa amb massa facilitat sobre els consells.

Com ja hem vist a l'exemple 17, la supressió del guionet ens ha creat un problema important des del punt de vista de la lectura: amb un guionet era clar, per exemple, que els prefixos seguits de guionet duïen un accent secundari: «ex-president»,

«pre-romànic», «Pre-pirineu», «pre-escolar». Sense guió, no se sap si s'han de neutralitzar les vocals: *expresident*, *preromànic*, *Prepirineu*, *preescolar*... A vegades ens preguntem fins a quin punt cal mantenir les pronúncies que suggerien els guionets, o si l'autoritat lingüística prefereix deixar passar la tendència a la neutralització que trobem en molts casos, fins i tot en paraules que tradicionalment es pronunciaven bé, com ara *perfectament*, i fins i tot *trenta-tres* o *tres-cents*, i que ara se senten sovint amb un sol accent i totes les altres vocals neutres. Procurem combatre aquestes pronúncies, però sempre ha de ser *a posteriori*, un cop hem sentit l'errada per antena.

I vet aquí quatre pinzellades sobre la feina de cultivar l'estàndard de masses en la seva versió radiofònica, que és com la gespa de la llengua, que serveix per mantenir la continuïtat vegetal i biològica entre les diferents zones del jardí.